

A magyar nyelvű tudományos folyóiratok helyzetéről, pénzügyi és terjesztési problémáiról

A 2020-as akadémiai tisztújítás alkalmával lettem Solymosi László utóda az MTA Könyv- és Folyóirat-kiadó Bizottsága (KFB) élén, valójában 2020 augusztusától látom el az elnöki tiszteket. A bizottságban minden osztályt egy-egy akadémikus képvisel, emellett vannak tanácskozási jogú tagok, mint Lamm Vanda, az Akadémia alelnöke, Oberfrank Ferenc, az Akadémia Köztestületi Igazgatóságának vezetője, Monok István, az MTA Könyvtár és Információs Központ főigazgatója, valamint az Akadémiai Kiadó képviselője. A Bizottság titkára Véber János, az Akadémia titkárságának vezető főtanácsosa.

Az Akadémia tudományos könyvek és folyóiratok kiadásának támogatására 115 M Ft-tal rendelkezik évente. (Emellett van egy bizonyos központi kiadványkeret, és el van különítve a Magyar Tudomány fedezete is.) A 115 M Ft-os keret felosztására a KFB tesz javaslatot az Akadémia elnökének. A javaslat évente kiírt pályázatok (könyvpályázat és folyóirat-pályázat) alapján születik, a benyújtott pályázatokat a tudományos bizottságok, majd az osztályok véleményezik, a KFB pedig a gyakorlatban megpróbálja beleszorítani az igényeket a rendelkezésre álló pénzügyi keretbe. Ezúttal csak a folyóiratokról lesz szó, s azon belül hangsúlyosan a magyar nyelvűekről.

A folyóiratok támogatása 2013 óta meghívásos pályázaton alapul. 2014-ben állapították meg utoljára ennek keretösszegét, akkor ez évi 90 M Ft volt. 2018-ban 22 folyóirat támogatása kivált az Akadémia központi folyóirat-támogatási keretéből és a megfelelő intézetek költségvetésébe épült be (akkor még nem lehetett sejteni, hogy az intézeteket hamarosan leválasztják az Akadémiáról). Ezek a folyóiratok nagyjából annyi pénzt vittek magukkal az Akadémia folyóirat-

keretéből, amennyi abból korábban rájuk esett,¹ kerekítve 25 M Ft-ot. Azóta – kerekítve – 65 M Ft² az Akadémia folyóirat-támogatási kerete, ami arányaiban nem kevesebb, mint korábban volt, a probléma az, hogy ez 8 éve változatlan. (Érdemes lesz az Akadémia és az intézetek költségvetésébe beépült folyóiratok viszonyát is tisztázni.)

Az idei pályázati eredmények a napokban kihirdetésre kerülnek, az elnök úr aláírta a KFB javaslatát. A főszerkesztők (és a kiadók) által megpályázott összeg 134 M Ft³ volt (ennek a 65 M Ft-os támogatási keret a fele sincs). Ezt a bizottságok és az osztályok véleményezték, a KFB elé 100 M Ft-os⁴ igény került. Tavaly szakmai feladatokról többletforrás átcsoportosítással (ilyen mérvű átcsoportosításra egyszeri lehetőség volt) 81 M Ft-ra⁵ sikerült kiegészíteni a folyóirat keretet. Idén mintegy 12 M Ft többletforrás átcsoportosításra volt mód más pénzügyi fejezetekről, aminek érdekében a gazdasági igazgatóság nagy erőfeszítéseket tett, így végül az idei támogatás 77 M Ft⁶ lett. Ez még mindig azt jelenti, hogy 4 M Ft-tal kevesebb, mint a tavalyi. A könyv- és folyóirat támogatási keret jelentős megnövelését remélhetjük Freund Tamás elnök úr bejelentése nyomán, ha a jövő évi költségvetési törvényben maga az Akadémia valóban nagyobb támogatást kap. (Erre vonatkozó módosító indítvány is elhangzott a költségvetés vitájában.)

Most pedig magukról a folyóiratokról:

Az Akadémia 81 folyóiratot támogat, ebből 59 magyar nyelvű és 21 idegen nyelvű. Ez a $\frac{3}{4}$ -ed $\frac{1}{4}$ -ed arány a támogatási összeg megoszlására is jellemző, vagyis háromszor annyi támogatást kapnak – akadémiai keretből – a magyar nyelvű folyóiratok, mint az idegen nyelvűek. Ez két dolgot jelent: Egyrészt az Akadémia komolyan veszi annak lehetővé tételét, hogy a tudomány anyanyelven

¹ Pontosan 25 050 E Ft-ot.

² 64 950 E Ft

³ 134 200 E Ft

⁴ 101 264 E Ft

⁵ 81 068 E Ft

⁶ 76 780 E Ft

is művelhető legyen a legmagasabb szinten is. De hangsúlyozni kell, hogy ezt nem az idegen nyelvű publikációk rovására teszi. Az idegen nyelvű hazai folyóiratok egyrészt könnyebben találnak más forrásokat is, másrészt nagyobb a nemzetközi beágyazottságuk és keresettségük, ezért a piacon is jobban megélnek. Ráadásul az idegen nyelvű publikációk esetében a rangos külföldi open access-lapokban való megjelentetés kerül igazán sokba. (Ennek finanszírozására most nincs mód kitérni.)

Az akadémiai támogatás a folyóiratok számára stabilitást jelent, közvetlen kötődést az Akadémiához és garanciát a tudományos színvonalra. Ugyanakkor szinte minden folyóirat más forrásokra is támaszkodik. Az intézetek költségvetésébe beépült folyóiratokon túl (ezekből 14 volt magyar nyelvű) ma 10 folyóirat tartozik volt akadémiai intézethez, 7 akadémiai osztályhoz vagy bizottsághoz, 25 tudományos társasághoz, társulathoz vagy egyesülethez, 6 egyetemi intézethez stb. A források egy része ezektől származik, vagy más pályázatokból vagy egyéb helyről, olykor az Akadémia mellett akár három-négy különböző helyről is. (Erről a főszerkesztők és a kiadók sokkal többet tudnak.) Az Akadémia számára mindig fontos volt, de a jelen helyzetben meg is növekedett a tudományos folyóiratok támogatásának jelentősége. Ez remélhetőleg kifejeződik majd a támogatási keret megnövelésében is, de kifejeződik az MTA Könyvtár és Információs Központ archiválási tevékenységében (a REAL repozitóriumban), a tartalmakhoz való nyílt hozzáférés biztosításában és az MTMT működtetésében, mely szintén összeköttetésben áll a REAL repozitóriummal.

A finanszírozás után röviden a terjesztésről. Ma a terjesztés legfontosabb eszköze az elektronikus nyílt hozzáférés (open access). Ez nem jelenti a papíralapú példányokról való lemondást, a pályázati kiírásban is szerepel, hogy a Támogatott – ez általában a kiadó – köteles az elszámolás benyújtásával egyidejűleg a folyóirat egy teljes évfolyamát az MTA Gazdasági Igazgatósága részére térítésmentesen megküldeni, egy további példányt pedig közvetlenül az MTA Könyvtárának, az egyéb kötelempéldányokról most nem beszélve. (Az már

felmerült, hogy a két példány olykor nagy teher, ezt meg lehet fontolni.) Az is elszámolási feltétel, hogy a Támogatott a folyóirat teljes digitális példányát PDF/A formátumban az MTA KIK repositóriumába (REAL) is feltölti. (Arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy ezek olykor akadoznak.) Az viszont tény, hogy minden támogatott folyóirat elérhető elektronikusan. Nagy részüknek önálló honlapja van, vagy az intézet, tudományos társaság honlapján keresztül érhető el. Ha gyakran a tartalmat nem is innen szolgáltatják, utalnak a nagy tárhelyekre, mint az [EPA](#)-ra, az OSZK Elektronikus Periodika Archívumára, vagy a [REAL-J](#)-re, az MTA KIK folyóirat-repositóriumára. Ez utóbbi ma a műfajban a legteljesebb. Végezetül – élve a különleges alkalommal, hogy ilyen nagy számban együtt vagyunk – két kívánságot szeretnék tolmácsolni. Az egyik, hogy jó lenne, ha hosszabb távon áttérnének a szerkesztőségek az informatikailag automatizált szerkesztői felületek használatára, mint pl. az OJS (Open Journal System), amely nemcsak a szerkesztőség tagjaival, a bírálókkal és a szerzővel való kommunikációt könnyítik meg, hanem bibliográfiai adatbázisokkal is kommunikálnak. A másik a digitális tartalmak egyedi azonosítására szolgáló DOI-számok alkalmazása. E szám a URL megváltozása esetén is megtalálhatóvá teszi az adott tanulmányt. Nagyon sok folyóirat persze így működik már.

Madas Edit
a KFB elnöke

Elhangzott A Magyar Nyelv a Tudományban MTA Elnöki Bizottság online ülésén 2021. június 7-én